

RAIŽINIAI SU ŽEMAITIŠKAIS ĮRAŠAIS

Paulius Galaunė

Lietuvoje raižiniai aptinkami beveik pirmojoje spausdintoje knygoje. Pirmiausiai raižiniai buvo raižomi Vokietijoje, nes Lietuvoje raižytojų nebuvo. Jau XVI amžiaus gale ir Lietuvoje, ypač jos kultūriniame centre Vilniuje, atsiranda vienas kitas raižytojas. Pirmieji raižytojai buvo vokiečiai, paskui atsirado ir vietinės kilmės žmonių. Dažniausiai tai nebuvo pirmos rūšies raižytojai ir raižyba, matyti, tada verstasi tik tarp kita ko: raižytojais buvę auksakaliai ir kiti tos rūšies amatininkai. Gal tik pirmuosius bandymus darę šioje srityje, kaip naujai besiskverbiantčioje į gyvenimą. Vis dėlto, ir tarp tų pirmųjų raižinių pasitaiko vienas kitas gana įdomus meno kūrinys, ypač brangintinas buities atžvilgiu: randame juose anų laikų rūmų, tipų, kostiumų ir netgi ideologinių atspindžių. Nors spręsti iš šių raižinių, kad Vilniuje buvusi sukurta tam tikra raižybinė mokykla, vargu ar galima. Neįvyko tai pakankamai ryškiai nė XIX amžiaus pradžioje, kada Vilniaus universiteto Meno Mokykla dėjo nemažai pastangų šiai meno šakai įstatyti į atitinkamas vėžes. Būta vieno kito neblogo raižybos profesoriaus, vieno kito mažiau ar daugiau žadančio mokinio, bet ryškios raižybinės mokyklos nesukurta.

Nors raižinių Vilniuje, pradėdant nuo XVI amžiaus galo, padaryta nemažai, bet tik XIX amžiaus pirmoje pusėje tesutinkame raižinių su žemaitiškais įrašais. Iki to laiko dėl visiems žinomų istorinių priežasčių juose buvo dedami lotyniški arba lenkiški įrašai.

Iš žinomų mums Vilniaus raižinių pirmąjį su lietuvišku įrašu sutinkame Chščonovičiaus raižinį. Šio raižinio mums matyti neteko, tik paduodame jo pavadinimą: „Herby z napisem po litewsku“, iš E. Rastawieckio „Słownik rytowników polskich...“ Poznań, 1886, 24 pusl.

Juozas Chščonovičius, gimęs 1792 m. Vilniuje ir ten pat 1833 m. miręs, buvo Vilniaus universiteto Meno Mokyklos auklėtinis. Dėl ko jis minėtame savo raižinyje, ir dar tokiame, kaip herbai, padėjo lietuviškus įrašus, spėlioti, neturint tam tikrų duomenų, sunku.

Antras raižytojas, davęs net 47 raižinius su žemaitiškais įrašais, buvo kun. *Stanislovas Čerskis*, Žemaičių vyskupijos kanauninkas, Salantų parapijos klebonas.

* LNB RKRS, F130-1614, l. 1–16.

Dar 1822–1823 m. kun. Čerskis Vilniaus gimnazijoje dėstė lotynų ir graikų kalbas. Išsitarnavęs ten pensiją, persikėlė į Salantus klebonauti. Kadangi Salantų parapijiečiai temokėjo tik žemaitiškai, Čerskis, kaip apie tai sako gr[afas] Konstantinas Tiškevičius [1], nutarė raizyti jiems šventųjų paveikslėlius su žemaičių kalbos įrašais. Išgijęs šiam reikalui reikalingų priemonių: vario lentelių, raizybinių adatų, spausdinamąjį presą ir t. t., ėmėsi šio darbo, gana vaisingai pasibaigusio 47 raizinėliais; kokie tie raizinėliai bebūtų, jie reikalauja ir laiko ir atsidavimo, ypač iš vos mokančio piešti ir silpnai tevaldančio raizybinę techniką žmogaus. Tame pačiame savo veikalė – „*Pamiėtniki...*“ Tiškevičius pateikia visus tuos 47 Čerskio šventųjų raizinėlius – paveikslėlius. Jų daugumas tai gana menkučiai raizybiniai kūriniųliai, matyti, skleidžiamųjų tuo metu tokios pat rūšies užsieninių kūriniųliau arba Lenkijoje darytų raizinių kopijos. O šių pastarųjų Vilniuje jau XVIII amžiuje buvo daroma nemažai. Darydavo juos dvasinės seminarijos auklėtiniai, vienuoliai ir mažesnio ar didesnio raizybinio masto Vilniaus raizytojai, kaip Balcevičius, Šimkevičius, Novickis... Pasitaiko ir paties Čerskio, matyti, komponuotų raizinėlių. Tuomet juose labiau negu kitose kopijose krinta į akį menkutis, naivus piešinys ir nedidesnės vertės štricho ir taškų raizybinė technika. Kartais, kaip šv. Stanislovo paveikslėlyje, naivus idėjos vaizdavimas: norėdamas parodyti šv. Stanislovą mirusį nuo kardo, Čerskis viršum jo galvos raizuoja jo laikais vartojamą rusišką karišką kardą, visai nesusiejęs to simbolinio kardo su bendra piešinio kompozicija. Bet kai jis, matyti, sąžiningai kopijavęs kitų autorių raizinėlius, matome visai neįtikėtinus dalykėlius su piešinio ir technikos tam tikrais tobulumais, kaip raizinėliuose: „Isz numyrusiu prisikielimas“ ir „Ach! mana pyninga“. Pirmaė kad ir silpnoka Kristaus figūrėlė, bet gražūs šoniniai modeliai ir iš jų viršūnių susipynimo kabo liustros pavidalo rožių vainikas. Žiūrint į tos idėjos vyraujančius aksesuarus, rodosi, kad prieš tave ne mėgėjo Čerskio raizinėlis, bet mirštančio rokoko dainiaus – Chodowieckio. Tiek daug įdėta ten meilės ir tikėjimo į amžiną grožį. Visai neblogas dėl raizybinės technikos štricho ir netgi dėl perspektyvos perdavimo ir antras jo raizinėlis „Ach! mana pyninga“.

Be tų 47 šventųjų paveikslėlių, kun. Čerskis buvo nukopijavęs ir išleidęs žinomąjį Brauno Vilniaus reginį, raizytą XVI a. pirmoje pusėje: „*Vilna Litvaniae Metropolis*“ [2]. Be to, Čerskis ar kiti su juo dirbę raizytojai yra išraizę Žemaičių vyskupijos, Skuodo dekanato ir Salantų parapijos žemėlapius, kurie yra pridėti prie Čerskio 1830 m. išleisto veikalo „*Opis Żmudzkiey dyecezyi...*“

Jam mirus Salantuose, jo raizybinės lentas ir presą įpėdiniai, sako Tiškevičius, pardavę kažkam Vilniuje. Ar Čerskio raizybinės lentas Tiškevičius pirkio

iš pačių įpėdinių, ar vėliau iš vertėivių ir viską, ką buvo raižęs Čerskis, jis nepasako.

Čerskis gyveno Vilniuje tais laikais, kada Vilniaus Universiteto Meno Mokyklos raižybos katedra turėjo neblogiausių profesorių, kaip Izidorijų Weissą ir Juozą Saundersą, ir keletą nemažai žadančių mokinių. Ar Čerskis tada jau pamėgęs raižybą ir mėginęs ką nors raižyti, ar emėsis to „amato“ tik patekęs į Salantus ir čia, norėdamas pasitarnauti savo parapijiečiams, pradėjo tą darbą, sunku spėlioti. Vis dėlto negalime abejoti, kad tolimame Žemaičių kampe raižytojas – mėgėjas, raižinių spausdinimo presas, yra ne kas kita, kaip Vilniaus universiteto Meno Mokyklos raižybos katedros skleidžiamojo „meno mokslo“ atbalsis.

Šio kultūrinio pasireiškimo Salantuose vaizdo pilnumui, skelbiame čia tu 47 Čerskio raižinėlių aprašymą. Raižinėlių matavimai padaryti milimetrais; jų pirmi skaičiai duoda raižybinės lentelės didumą, antri, skliausteliuose, – vaizdo ploto didumą.

1. *S. Mateusz* *Ew.* Sėdinti ant uolos figūra; kairiąja ranka laiko lentą, atloštoje dešiniojoje plunksna; iš dešinėsios galvos pusės sparnuoto angelo figūrėlė. 51,5 × 74,0 (47,0 × 67,5). Štrichinis raižinys.
2. *S. Mechtilda.* Figūra iki pusiau; kairiojoje rankoje laiko palmės šakelę, dešiniojoje – kryžių. 50,5 × 73,5 (44,5 × 65,0). Štrichinis raižinys.
3. *S. Juzups.* Visa figūra, kairiojoje rankoje laiko laiminantį vaikėlį – Kristų, dešiniąja laimina ištiesęs prie lelijos; po kojomis rožės; iš dešinėsios pusės, prie kojų, kelmas su įbestu į jį kirviu, ant kurio koto remiasi lelija. 66,5 × 96,5. Štrichinis ir taškeliais raižinys.
4. *S. Ona Mot. Mar.* Dvi figūros iki pusiau, – šv. Onos ir Panelės Švenčiausios; šv. Ona moko Pan[elę] Švenč[iausia] skaityti. 67,5 × 96,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
5. *S. Jeronims.* Figūra iki pusiau; iš kairiosios pusės kryžius su kančia ir ties juo kaukolė; iš dešinėsios, ties galva, liūto galva; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 66,0 × 98,5 (60,5 × 80,0). Štrichinis ir taškeliais raižinys.
6. *S. Ambroziejus.* Figūra iki kelių, sėdinčioji; kairiąja ranka laiko stovinčią ant kelių knygą; pakeltoje dešiniojoje – plunksna; iš kairiosios pusės ant stalo rašalinė ir viršuje jos infula¹; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 50,0 × 71,0 (39,0 × 48,0). Štrichinis ir taškeliais raižinys.

1 A) Iš lot. k., vyskupo apeiginė kepurė, kitaip mitra.

7. *S. Marya yr S. Elzbieta*. Dvi apsikabinusios figūros. $53,0 \times 75,5$. Štrichinis ražinys.
8. *S. Tamoszius Ap*. Figūra iki pusiau, debesyse; kairioji ranka iškelta aukštytyn, dešiniojoje laiko ietį. $50,0 \times 74,0$. Štrichinis ir taškinis ražinys.
9. *S. Franc. Salez*. Figūra iki pusiau; kairioji ranka laiko pastoralą, dešinioji pakelta laiminti. Viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. $51,5 \times 73,5$ ($39,0 \times 47,5$). Štrichinis ražinys.
10. *S. Barbora P.M*. Figūra iki pusiau, apačioje debesys; kairiaja ranka glaudžia drabužius prie krūtinės, dešiniojoje – laiko taurę su ostija². $67,0 \times 96,5$. Štrichinis ir taškeliais ražinys.
11. *S. Barbora*. Galvelė su graikiškai sušukuotais plaukais; iš dešinėsios veido pusės taurė su ostija. $49,5 \times 60,5$. Štrichinis ražinys.
12. *S. Powilas Ap*. Sėdinti ant paaukštinimo figūra; kairiaja ranka laiko ant kelio atremtą knygą, dešiniojoje – kardą. $52,5 \times 75,0$. Štrichinis ražinys.
13. *S. Stanisłows*. Figūra iki pusiau su vyskupine infula ant galvos; kairiojoje rankoje laiko pastoralą³; viršum galvos riestas kardas; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. $52,0 \times 74,5$ ($39,0 \times 48,0$). Štrichinis ražinys.
14. *S. Sebastions M*. Figūra iki pusiau; rankos pririštos prie medžio; kairiajame šone dvi išsimeigusios strėlės, dešiniojoje rankoje, iš apačios, irgi strėlė; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. $50,0 \times 74,0$ ($39,0 \times 48,5$). Štrichinis ir taškelinis ražinys.
15. *S. Symeons*. Stovinti ant dviejų pakopų paaukštinimo visa figūra; kairiojoje rankoje laiko kūdikėlį Kristų, dešinioji iškelta laiminti. $53,0 \times 75,0$. Štrichinis ir taškelinis ražinys.
16. *S. Marya Mot. Diawa*. Visa figūra, stovinti ant susiraičiusio žalčio; kairioji ranka priglausta prie krūtinės, dešiniojoje laiko leliją. $53,5 \times 76,0$. Štrichinis ir taškelinis ražinys.
17. *S. Lukoszius Ew*. Visa sparnuoto gulinčio jaučio figūra, ant jo pasirėmęs evangelistas rašo; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. $52,0 \times 74,0$ ($37,5 \times 48,0$). Štrichinis ir taškelinis ražinys.
18. *S. Juzups*. Figūra iki pusiau; ant rankų laiko kūdikėlį Kristų; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. $51,5 \times 74,5$ ($38,0 \times 47,5$). Štrichinis ražinys.

2 A) Iš lot. k., apvalus paplotėlis iš kvietinių miltų, vartojamas per mišias ir komunijai.

3 B) Iš lot. k., ganytojo (vyskupo, arkivyskupo) valdžią simbolizuojanti lazda, užsibaigianti puošniu užraitu.

19. *S. Beno*. Figūra iki pusiau; apačioje debesis; kairioje rankoje laiko pastorala, dešiniojoje – raktą. 51,0 × 74,0. Štrichinis raižinys.
20. *S. Apolonia*. Figūra iki pusiau; kairiojoje rankoje laiko reples, dešiniojoje – palmės šakelę; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 50,0 × 74,0 (39,0 × 49,0). Štrichinis raižinys.
21. *S. Egidiuszas*. Figūra iki pusiau; kairiaja ranka prilaiko knygą, padėtą ant jaučio galvos, dešinią pasirėmęs; tarp abiejų rankų pastoralas, iš dešniosios pusės infula; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 53,0 × 75,0 (38,0 × 48,5). Štrichinis raižinys.
22. *S. Regina*. Figūra iki pusiau; kairioji ranka ant krūtinės, ties išmeigtu į krūtinę kardu; dešiniojoje laiko palmės šakelę; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 51,0 × 74,0 (39,0 × 48,0). Štrichinis raižinys.
23. *S. Magdalena P.* Figūra iki pusiau; apačioje debesis; abiem rankom laiko kryžių; po įrašu, tarp augmenų lapų, ant dviejų kryžmai sudėtų kardu kaukolė. 68,0 × 97,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
24. *S. Teresa P.* Figūra iki pusiau; apačioje debesis; abi rankos sudėtos ant krūtinės; į kairįjį petį lekia strėlė. 66,5 × 96,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
25. *S. Ursula*. Figūra iki pusiau; kairiaja ranka laiko apsiaustą, dešinią palmės šakelę; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 73,5 × 51,0 (40,0 × 51,5). Štrichinis raižinys.
26. *S. Kotrina*. Figūra iki pusiau; kairiaja ranka prilaiko apsiaustą, dešinioji ant krūtinės; iš dešniosios pusės matyti dalis rato; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 50,5 × 74,5 (38,5 × 47,5). Štrichinis raižinys.
27. *S. Dowids*. Klūpanti visa figūra; priešakyje arfa ir skipetras⁴; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 52,5 × 75,0 (39,5 × 48,0). Štrichinis raižinys.
28. *S. Salomea*. Figūra iki pusiau; kairioji ranka ant krūtinės, dešinią prilaiko apsiaustą; viskas dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 53,0 × 75,0 (38,5 × 48,5). Štrichinis raižinys.
29. *S. Petras Ap.* Visa figūra, sėdinti ant paaukštinimo; dešiniojoje rankoje laiko du raktus ir prilaiko ant kelių knygą; kairiaja ranka rodo. 52,5 × 75,0. Štrichinis raižinys.
30. *S. Sabina P.* Figūra iki pusiau; apačioje debesis; kairioji ranka ant krū-

4 A) Skeptras, iš graik. k., valdovo valdžios ženklas – lazda, papuošta brangiais akmenimis bei raižiniais.

- tinės laiko palmės šakelę, dešiniojoje rankoje laiko kardą. 66,5 × 98,0. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
31. *S. Jons Nepom. M.* Figūra iki pusiau, apačioje debesis; skaito atskleistą knygą; žemiau debesų tiltas. 68,5 × 96,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 32. *S. Marya.* Sėdinti figūra iki kelių; laiko stovintį ant kelių kūdikį Kristų; Kristus dešiniojoje rankoje laiko kryželį. 51,0 × 74,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 33. *S. Antons.* Klūpanti figūra; ištiestos rankos į stovintį ant debesų kūdikėlį Kristų. 54,0 × 76,0. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 34. *S. Jons kryksz.* Figūra iki pusiau; kairiąja ranka prilaiko kryželį, dešiniojoje laiko puodelį; dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 51,0 × 74,5 (40,0 × 51,0). Štrichinis raižinys.
 35. *S. Jeronims.* Figūra iki kelių; dešiniąja ranka prilaiko atskleistą knygą; ties knyga kaukolė; dviejų linijų apvaliuose rėmeliuose. 51,0 × 74,5 (39,0 × 48,0). Štrichinis raižinys.
 36. *S. Agnieszka P.* Figūra iki kelių; apačioje debesis; kairioji ranka padėta ant avinėlio, dešiniojoje laiko kardą ir palmės šakelę. 50,0 × 74,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 37. *S. Jons Ap.* Figūra iki pusiau; apačioje debesis; abiem rankom laiko išskleistą lapą; iš kairiosios pusės taurė, iš jos kyšojo žaltys, iš dešinėsios pusės erelis. 62,5 × 98,0. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 38. *S. Petras Ap.* Figūra iki pusiau; apačioje debesis; rankos maldingai sunertos ir atremtos į uolą; ties rankomis guli du raktai ir kaukolė; iš kairiosios pusės gaidys. 67,0 × 96,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 39. *Aniols sargs.* Dvi figūros; sparnuotas angelas veda kūdikį; angelas kairiąja ranka laiko kūdikį, dešiniąja pakėlęs rodo į dangų. 65,5 × 97,5. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 40. *Jezus Marya Jozapas S.* Dvi figūros iki pusiau; prieš jas ant šieno guli kūdikis Kristus; šv. Juozapas kairioje rankoje laiko leliją. Švenč. Panelė maldingai sudėjusi rankas. 74,5 × 108,5. Štrichinis raižinys.
 41. *Isz numyrsiuu prisykielimas.* Kristus prisikėlęs iš karsto; kairiojoje rankoje laiko kryžių su vėliavėle, dešinioji iškelta į dangų; iš šonų du židinių rožių medeliai ir du aukšti medeliai, prilenktomis prie kits kito viršūnėmis; iš medelių viršūnių, per vidurį, kabo rožių vainikas. 78,5 × 112,0 (50,0 × 76,5). Štrichinis ir taškelinis raižinys.
 42. *Biegimas Jezaus i Egipta.* Švenč[iausioji] Panelė sėdi su kūdikiu Kristu-

- mi ant asilo; asilą veda šv. Juozapas. 52,0 × 75,0. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
43. *Chrystus nuromda wietra*. Kristus miega laive; vienas apaštalų jį žadina, antras maldingai iškėlęs rankas į dangų. 52,0 × 74,0. Taškelinis raižinys.
44. *Pasyrodimas Jezaus Maryjey*. Dvi figūros: Kristus dešiniąją ranką iškėlęs į dangų, prieš jį klūpo Marija; už figūrų matyti trys bažnyčios ir keli namai; – iš kairės kalnas su dviem kryžiais. 52,0 × 74,5. Štrichinis raižinys.
45. *Nikodemas pas Jezu nakti ateyn*. Dvi sėdinčios už stalo figūros; rankų gestai rodo gyvą kalbą. 51,0 × 74,5. Štrichinis raižinys.
46. *Weczery Wieszpaties*. Už stalo susėdę septyni apaštalai ir viduryje jų Kristus. 51,0 × 75,0. Štrichinis ir taškelinis raižinys.
47. *Ach! mana pyninga*. Paveikslėlio viduryje stalas, ant stalo svarstyklės ir išmėtyti pinigai; stalo kairėje dvi skrynios ir trys maišeliai su pinigais; dešinėje dvi gulinčios ant grindų knygos; stalo gale aukšta kėdė, iš jos pašokęs vytis viduramžių kostiume žmogysta; nuo stalo bėga giltinė su maišeliu ir lėkšte pinigų. 94,5 × 66,0 (85,0 × 56,5). Štrichinis raižinys.

Tame pačiame Tiškevičiaus veikale randame dar penkis nežinomo mums arčiau raižytojo Bikso v. *Bykso* raižinius su žemaitiškais įrašais. Kadangi Tiškevičius sako, jog Čerskis savo raižybiniam darbui Salantuose „turėjo kažkokį jauną padėjėją“, tai galime spėlioti, kad tas padėjėjas galėjęs būti Biksas. Tai galėtų liudyti žemaitiški įrašai Bikso raižiniuose, jų raižybinė technika ir raižinių tikslas – elementoriaus puslapiai. Jei Čerskiui rūpėjo šventųjų paveikslėliai su prieinamais žemaičiams įrašais, tai negalėjo nerūpėti ir tai, kad jie tuos įrašus galėtų perskaityti. Ypač galime pabrėžti tai tuo faktu, kad įrašai Čerskio šventųjų paveikslėliuose ir Bikso elementoriaus puslapiuose daryti ne spausdinamomis, bet rašomomis raidėmis. Matyt, Čerskis klebonaudamas, menkai mokėdamas piešti ir raižyti, negalėjo suskubti visų savo raižybinių sumanymų atlikti, tad elementoriaus raižymą bus pavadęs „kažkokiam jaunam padėjėjui“ – Biksui. Nors raižybinė Bikso technika lyg ir drąsesnė už Čerskio, atskirų piešinių traktavime daug stilizavimo, bet pati technika primena medžio raižinių techniką.

Visų penkių Bikso raižybinių lentų (elementoriui) didumas 99 × 147 mm, o piešinio plotas 84,5 × 134 mm. Piešinio plotas padalytas iš viršaus į apačią į tris skiltis, kurių kiekvienoje po kelis piešinėlius, o piešinėlių apačioje atitinką turinį įrašai. Paskutiniojo padalijimo apačioje autoriaus pavardė.

1-me puslapyje šie žodžiai: Awys, Arklis, Antys, Bugnas, Bridys, Bytes, Cirulis, Ciplis arba Piplis.

2-me puslapyje: – Du(o)na, Dalgis, Dryžas, Ežis, Egly, Eszeris, Gaidis, Gandras, Giagužie.

3-me puslapyje: – Jautis, Iszmas, Judwarnis, Kałakutas, Kadagis, Katie, Łapy, Łuszys, Łasztingala, Ławas.

4-me puslapyje: – Namay, Meszkierie, Meszka, Oras (voras P. G.), Obelis, Oszka, Piemu(o), Plesztekie, Puszys.

5-me puslapyje: – Ratay, Tetyrwynas, Szarka, Skruzdie, Tekielas, Trubas, Wyłkas, U(o)sis, Unguris, Jsznara (vėžys P. G.), Žambis (aria jaučiais P. G.), Žemu(o)ga, Zuykis.

Taigi, Čerskio ir Bikso iš viso yra 52 raiziniai su žemaitiškais įrašais. Tiškevičius savo „*Pomniki...*“ paduoda dar 53 raizinį – gaidas:

„Nata ant giedoimo par Misias“. (Šis įrašas raizinyje padarytas spausdinamomis raidėmis, o visas žemiau paduodamas tekstas be didžiųjų raidžių rašytomis raidėmis).

„Puo – ĺa – me Kuo – zia – miau – sey, mel – dziam
Kodi – dziau – sey: Die – we prie – buk gie – stan –
tiems tau gar – bė duo – dan – tiems: Te – gul tas
duk – sa – wi – mas, bał – sas ir pra – simas bus ant
garbies się – die – na su mi – sioms par wie – na“.

Tą 109 × 135 mm raizybinę lentą vargu bau galima priskirti Čerskiui ar Biksui. Gaidose, aišku, raizybinė technika negali pasireikšti, tad šiuo atžvilgiu negali būti ir palyginimo. Galime lyginti tik raides. Šios pastarosios gaidose neatitinka nei Čerskio, nei Bikso raidžių stilių. Matyti, turime reikalą su ketvirtu raizytoju, dėjusiui savo raiziniuose lietuviškus bei žemaitiškus įrašus. Kas buvo tas ketvirtasis asmuo, spėlioti netenka, nes jokių duomenų apie tai nėra.

Kaune.

1925.III.12.

Pastaba: Vad[inamojo] Bikso elementorius nebuvo savarankiška knygutė, bet tik iliustracijos prie Kajetono Nezabitauskio elementoriaus *Naujas mokslas skaytima* 1824 m. Kadangi tai knygutėi cenzūra pasirašyta 12 lapkričio 1823 m., tai patys Bikso raiziniai buvo pagaminti tik 1823 m. Tačiau tuomet aišku, kad jie ne Salantuose buvo paruošti, kadangi Čerskis į Salantus buvo paskirtas koliatoriaus⁵ Gorskio nustatymu tik mirus ankstyvesniam klebonui kun. Taduį Lacesinavičiui, kuris dar 1824 m. klebonavo Salantuose ir

5 A) Bažnyčios rėmėjo.

mirė ar 1824 ar 1825 m. ir tik nuo to laiko į Salantus nuėjo Čerskis, bet viso jis gyveno nedaug, nes 1825 m. buvo Žemaičių vyskupijos cenzoriumi Petrapilio dvas[inėje] kolegijoje, o nuo 1831 m. ligi mirties gyveno Varniuose. Taigi visai galimas daiktas, kad paveikslėlius ne jis pats raižė, bet koks jo pastatytas žmogus, gal tas pats Biks[as].

Vaclovas Biržiška.

Šį straipsnį rankraštyje skaitė prof. Vacl[ovas] Biržiška ir yra padaręs eilę vertingų pastabų. Deja, autorius ne su visomis profesoriaus pastabomis galėjo sutikti. Tarp kitko profesorius nesutiko ir su straipsnio antrašte. Jo nuomone, antraštė neatitinka turinį: „čia kalbama ne bendrai apie raižinius su žemaitiškais įrašais“, sako profesorius, „bet vien tik apie *Čerskio raižyklą Salantuose*, taip ir reiktų pavadinti, kad neklaidinti skaitytojų...“ Autorius vis tiktai straipsnio antraštės nepakeitė. Ir štai dėl ko: autorius ima abejoti, kad Čerskis šventųjų paveikslėlius raižė Salantuose. Greičiau jis juos galėjo raižyti Varniuose, nes profesoriaus duomenimis Čerskis Salantuose beveik negyveno, Varniuose gi gyveno 1830–1832 m. Kaip tiktai 1830 m. Varniuose nežinomas autorius (gal Biksas?) išraižė *medžio raižinį* „Nukryžiuotasis su apaštalais ir evangelistais“. Šis pastarasis faktas leidžia jį sieti su Čerskio asmeniu ir į Varnius žiūrėti kaip į tam tikrą kultūrinį centrą, bet ne į Salantus.

Autorius mano, kad visus šventųjų paveikslėlius raižė pats Čerskis, bet ne „nežinomi mums raižytojai Čerskio įsteigtoje braižykloje“, kaip mano profesorius. Steigiant tiktai raižyklą, bet pačiam neraižant, Čerskis būtų pasikvietęs įmanomai geresnius raižytojus ir tie šventųjų paveikslėliai nebūtų buvę tokios menkos technikos, liudijančios apie jų „amatoriškumą“⁶. „Amatoriškumas“, kaip rodo to paties laikotarpio kiti šventųjų paveikslėliai, nuo XVIII amžiaus galo kaip tiktai buvo paplitęs dvasiškių tarpe ir jį ypatingai kultivavo dvasiškoji seminarija Vilniuje. To „amatoriškumo“ nematome nei Bikso, nei nežinomo mums Varnių medžio raižinio autoriuje.

Autorius yra peržiūrėjęs V[ytauto] D[idžiojo] Kultūros Muziejaus, buv[usios] Vrublevskio bibliotekos⁷ Vilniuje šventųjų paveikslėlių ir šiaip raižinių rinkinius ir, išskyrus Čerskio raižytus paveikslėlius, nerado nei vieno raižinio su žemaitišku įrašu. Todėl ir mano, kad jo straipsnio antraštė nieko suklaidinti negali, tuo labiau kaip dėl Čerskio raižyklos vietos klausimą tenka laikyti atviru.

6 A) amatininkiškumą, toliau taip pat.

7 B) Dab. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.

Kitas prof. Vac. Biržiškos pastabas autorius priėmė domėn ir tam tikras straipsnio vietas ištaisė. Už šias pastarąsias pastabas autorius profesoriui reiškia čia nuoširdžią padėką.

NUORODOS

- [1] „Pomniki rytownictwa krajowego. Oddział I. Odciski z blach mniejszych, znajdujących się w bibliotece Łohojskiej Konstantego hrabi Tyszkiewicza. Wydanie nakładem ich właściciela“. Wilno, Drukiem A. Marcinowskiego, 1858.
- [2] X. Dr. Jan Fijałek. Opisy Wilna aż do połowy wieku XVII-go. *Ateneum Wilenskie*, Rok I (1923), Nr. 3–4, 320 (8) pusł.